

אותו לשבח, כ"ש אם היה בדורו של אברהם היה צדיק גמור, ויש דורשים אותו לגנאי, אם היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום. והאריכו המפרשים בביאור מטרת חז"ל לדורשו לגנאי. והנלע"ד בס"ד דאלו ואלו דברי א-להים חיים נע"י לעיל יג ע"ב] ושניהם העמידו את נח באותה דרגה. דאמת הוא שנח כמות שהוא דהיינו כמו שהצליח במציאות להגיע למדרגתו בדור המבול - אם היה ככה בדיוק בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום. אך זהו באשמת הסובב אותו כי רבה רעת האדם בארץ, אך אם היה בדור של צדיקים באמת היה יכול להגיע לדרגה הרבה יותר גבוהה והיה נחשב צדיק. ודוק היטב. ומכאן עידוד ואזהרה לדורינו, שלפעמים מהרהרים אחר גדולי וחכמי דורינו וחושבים 'מי הם ליד גדולי הדורות הקודמים'. ויתכן שזו אמת כפי דרגתם שהצליחו להגיע בדור הזה, אך אדרבה אם היו בדורות הקודמים היו משיגים יותר ומגיעים לדרגה גבוהה כפי הדור ההוא. ומנא נלמד שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ויפתח בדורו כשמואל בדורו וכו', דהיינו שכל אדם חייב להגיע לשיא יכולתו בדורו הוא, אפילו שיצה"ר ממעיטו בהרגשה 'לא תגיע לעולם לדרגת הדורות שעברו'. כי כל אדם צריך להגיע לשיא יכלתו לפי הסובב אותו. מצד שני, מתוך זה שחז"ל הבינו שצריך להדגיש גם את צד הגנאי, נלמד שעכ"פ צריכה להיות לאדם תמיד הידיעה וההרגשה 'מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי', ויידע שעדיין לא הגיעו, וזה יעזור לו בהרגשת ההכנעה בפני הפוסקים וגדולי הדורות הקודמים, וגם יידע שתמיד יש לו מה לתקן ולהתעלות).

'הרוצה שלא תשרה חיה רעה בצל קבר, נועץ קנה... ויראה להיכן צלו נוטה...' - יש להעיר שהרי השמש אינה באותה זווית כל השנה, שכל יום היא משנה את מקום עלייתה ואת זווית הליכתה בשמים, עד שהפרש בין שיא החורף לשיא הקיץ הוא גדול ביותר (ועי' היטב ברש"י עצמו להלן נו ע"א ד"ה זהו [וברמב"ם פי"ט מהל' קידוש החודש ה"ה]), ולכאורה אם משער היום את הצל של השמש מעל הקבר - אינו דומה ליום מחר, וכ"ש שלא לעוד חצי שנה (וממש מעין זה הבאנו להקשות בספרנו כרע רבץ (עמ' תרעא) עמש"כ הפוסקים [שלח"ג ברכות כ ע"ב, רמ"א סי' צד סעי' ב ובדרכ"מ שם, לבוש שם סעי' ג, ועוד] שלא לבנות את ביהכ"נ ממול זריחת השמש ממש, ע"ש). וצ"ע (ובדוחק גדול י"ל בסוגיין, דבחורף אין החיות מסתתרות כלל בצל הקברות, כיון שחשופות לגשם וקור, וכל החשש הוא בקיץ, והשינוי בין צורות הצל בקיץ בלבד אינו משמעותי מאד. ודו"ק).

'עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס' - יש אומרים שמועיל דוקא לאורך של פחות מאלפיים אמה, אבל ביותר מאלפיים אמה לא מועיל (רמב"ם פכ"ז מהל' שבת הי"ד, והמגיד משנה שם ביאר טעמו, ועי' מגדל עוז שם, מרכבת המשנה, דברי יחזקאל סי' ט אות יב, קרן אורה כאן), ויש חולקים דבכל גונא מועיל (הראב"ד בהשגה שם [ועי' חזו"א סי' קט (א) ס"ק יא], רז"ה, הרשב"א בעבוה"ק, חידושי המאירי, משנ"ב סי' תה ס"ח בשם המג"א). ועי' להלן עוד פרטים במחיצה מבני אדם, ועי' באריכות בכל דין זה בשו"ת בנין עולם (או"ח סי' יג).

דף מד

'הא בדופן שלישיית, הא בדופן רביעית' - פרש"י: דבשתי דפנות אין קרוי אהל, וכי עביד בה דופן שלישיית משוי ליה אהל, ומודו רבנן דאין עושין אהל עראי בתחילה, והא דתני מותר - בדופן רביעית, דבלאו הכי הוי אהל, והאי תוספת בעלמא הוא. עכ"ל. ורוב הראשונים חלקו עליו, ופירשו שאסור לעשות בשבת ויו"ט מחיצה המתרת, דהיינו שמועלת להתיר דין מסוים, כגון דופן שלישיית בסוכה, ומחיצה בפני ס"ת לתשמיש, ומחיצה לרשות היחיד להתיר טלטול וכו'. אבל מחיצה שאינה מועלת לשום דין - שרי, לכן דופן רביעית בסוכה מותר, דהרי היתה כשרה בלי זה, וכן מותר לשים מחיצה לצניעות בעלמא (ועי' בכל זה בראשונים, ובטוש"ע סי' שטו סעי' א, ואכמ"ל).

(ע"ב) 'כאן לדעת, כאן שלא לדעת' - משום זילותא דשבת. ולכן אפילו אחד מהם יודע שהובאו לשם מחיצה, ג"כ אסור (ארחות חיים הל' שבת סי' רסו בשם הרשב"א, ב"י סי' שסב). והיום שאין לנו צניעות והסתר, אין לעשות לכתחילה מחיצה בבני אדם, ואין להשתמש במחיצת בני אדם אלא בשעת הצורך ובשעת הדחק (שבלי הלקט, מאירי, ועי' בהגהת הרמ"א עהשו"ע שם ובנו"כ).

'דהוה ליה כלדעת' - ועל כן אם עשו עם אנשים מחיצה פעם אחת, כבר לא יעשו איתם שוב דכבר מבינים, והוה ליה כלדעת (תוס' לעיל מג סו"ב, מרדכי סי' תצח בשם מהר"ם בפסקי עירובין סי' פט). אבל אם עשו איתם מחיצה לאדם אחד, יכולים להמשיך להיות מחיצה גם לאדם שני (מרדכי שם, וסיים: 'זרפיא ביד מורי', וכן העתיק הגהות אשרי סי' ד).

ועי' משנ"ב ס"ק מ), ואפילו כבר הבינו שהם עושים כעת מחיצה (ריטב"א), ובלבד שעדיין לא זוו ממקומם (שלחן עצי שטים סי' ד' הוצאה אות ט סק"ט), ודלא כמאמר סק"ה דכתב דהריטב"א פליג אלדעיל, וכ"מ מהשו"ע שם סעי' ה-ו שהעתיק שניהם, וע"ש במשנ"ב ס"ק מא ושעה"צ ס"ק כה, וע"ע להרה"ג המהדיר נר"ו על חידושי המאירי הע' 228, 253 ובביאורים סי' יג).

'הנהו בני גננא... נגדינהו שמואל... יאמרו לדעת' - יש מפרשים שהאנשים שהעמידום שם ידעו שעומדים לשם מחיצה ולכן אסור (רש"י, רשב"א, בית יוסף סי' שסב בדעת הטור, משנ"ב סי' שסב ס"ק מג בשם הא"ר שכן דעת שאר פוסקים וכן עיקר). ויש אומרים שאפילו אם הם לא ידעו שעומדים לשם מחיצה, אך האדם שמתירים לצרכו יודע שמעמידים אותם לשם מחיצה - ג"כ אסור, ולא התירו אלא לאדם שלישי להעמיד אנשים למחיצה, בלי שהם ידעו וכלי שהאדם שמתירים בשבילו יידע (רמב"ם פט"ז מהל' שבת הכ"ג, וכ"כ השו"ע סי' שסב סעי' ז בשם י"ש מי שאומר, ועי' כה"ח ס"ק סב-סד. ועי' לחם משנה, צפנת פענח, מנחת ישראל, מגדים חדשים).

'בהדי דאתי רבא מפרקיה' - והיה גודר דשומעי הדרשה באין אחריו, נטלן שְמֵשׁ והביאן בתוך מחיצות הבאין (רש"י. ובפירוש חי צייר שהגדוד והנודות לפניו, ואינו כרש"י שכתב להדיא שהגדוד אחריו). ומכאן יש לכאורה לדקדק שמועילה מחיצה מבני אדם אפילו דרך הילוכם, דהא סתמא דמילתא הם היו מהלכים, כי מה להם לעמוד ברשות הרבים. וכן משמע הלשון 'בהדי דאתא רבא מפרקיה', משמע דרך הילוכן הולכים בתוך הבאים. אמנם קשה על זה מלעיל (רע"א) דקאמר דאיירי בדלא מלו גבריה, ואם אפשר להחשיב מחיצה אף דרך הילוך - מה שייך 'לא מלו גבריה' ? (שו"ת הרא"ש כלל ב סי' יט בשאלה שלוחה להרשב"א, ולא נמצאת התשובה לפנינו. והבית יוסף סי' שסב הביא את דברי הרא"ש ועוד פלפל בראיות, ובשו"ע שם סעי' ה פסק בפשיטות דאפי' מהלכים מהני. וע"ע בראבי"ה סי' שצא, ט"ז ססק"ב, תו"ש סקט"ז, מו"ק, הרה"ג המהדיר נר"ו על חידושי המאירי הע' 228 ובביאורים סוסי"י יג).

דף מה

'נכרים שצרו על עיירות ישראל... מחללין' - אפילו לא באו עדיין, אלא שומעים שרוצים לבוא (אור זרוע הל' שבת סי' פד אות יג [כ ע"ב], דרכי משה סי' שכט ס"ק א).

'במה דברים אמורים כשבאו על עסקי ממון...' - אבל בזמן הזה אפילו באו על עסקי ממון, מחללים עליהם את השבת, דידוע הוא שאם לא יניחם ישראל לשלול ולבזו ממון - יהרגו, והוי כעיר הסמוכה לספר וספק נפשות (רוקח סי' קצו, תרוה"ד ח"ב סי' קנו, הגהות אשרי סי' ו בשם אור זרוע, אגודה, בית יוסף סי' שכט). והכל לפי ראות העין והזמן, לפי מה שיתקרב לביתו של ישראל (תרוה"ד שם, דרכי משה שם).

'כשבאו על עסקי ממון, אבל באו על עסקי נפשות...' - וה"ה אם באו סתם (רמב"ם פ"ב מהל' שבת הכ"ג), דספק נפשות להקל (בית יוסף סי' שכט), כיון שיש לחשוש שבאו על עסקי נפשות.

'דרש רבי דוסתאי... מאי דכתיב "ויגידו לדוד... וישאל דוד..." מאי קמבעיא ליה' - הקשו המפרשים איך יודעים שהיתה המלחמה בשבת, הרי למסקנה שאלת דוד היתה אם יצליח או לא? ותירצו:

א. באמת אין ראייה שהיתה המלחמה בשבת, אך מזה שקרא לזה הפסוק "מלחמה", אע"פ שבאו רק על עסקי ממון, ובכ"ז מסר דוד נפשו עליה, שמע מינה שמחללים עליה ג"כ את השבת (תוספות, רשב"א בתי' ב וזשה עיקר, ריטב"א בתי' ב, תוס' רא"ש [ועשה מזה שני תירוצים: מדקרי ליה "מלחמה", ומדמסר דוד נפשו עליה, וכתב דכהתי' השני בא רש"י (ד"ה והם) להשמיענו, ע"ש]. וע"ע מהרש"א ומגדים חדשים [שתי' ג"כ קושית התורת חיים מנלן דמסר נפשו עליה הלא הורו לו באורים ותומים לצאת למלחמה וא"כ אין לו לחשוש, ע"ש. ועע"ש אם מותר לשאול באורים ותומים בשבת].

ב. מיתורא דקרא "והמה שוסים את הגרנות", משמע שהיה בשבת ובא לחדש שמחללים עליו את השבת (רשב"א בתי' א ושאינו מחוור, ריטב"א בתי' א, ר"ן בפשיטות).

ג. מיתורא דקרא "האלך והכתי", משמע ששאל גם על ההליכה עצמה, שהיא חילול שבת בתחומין וטלטול (בן יהוידע).